

Psihologia Economică a Comportamentului Fiscal

Erich Kirchler
Universitatea din Viena, Austria

Traducere din limba engleză de
Larissa-Margareta Bătrâncea

Editura RISOPRINT
Cluj-Napoca • 2013

The Economic Psychology of Tax Behaviour by Erich Kirchler

© Erich Kirchler 2007

ISBN: 978-0-521-87674-2

Syndicate of the Press of the University of Cambridge

Cambridge University Press, The Edinburgh Building, Cambridge CB2 8RU, England

First published 2007

First paperback edition 2009

This publication is in copyright. Subject to statutory exception and to provision of relevant collective licensing agreements, no reproduction of any part may take place without the written permission of Cambridge University Press.

© 2013 RISOPRINT

Toate drepturile rezervate autorului

Editura **RISOPRINT** este recunoscută de C.N.C.S. (**Consiliul Național al Cercetării Științifice**). Pagina web a CNCS: www.cncs-uefiscdi.ro

Toate drepturile rezervate. Tipărit în România. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic, sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorului.

All rights reserved. Printed in Romania. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the author.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KIRCHLER, ERICH

Psihologia economică a comportamentului fiscal /

Erich Kirchler ; trad.: lect. dr. Larissa-Margareta Bătrâncea.

- Cluj Napoca : Risoprint, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-53-1015-8

I. Bătrâncea, Larissa-Margareta (trad.)

336

Editor: GHEORGHE POP

Consilier editorial: CAMELIA MARIA TALOȘ

Design coperta: Petru Drăgan

Tiparul executat la:

S.C. ROPRINT® S.R.L.

400 188 Cluj-Napoca • Str. Cernavodă nr. 5-9 • Tel./Fax: 0264-590651 • roprint@roprint.ro

430 315 Baia Mare • Piața Revoluției nr. 5/1 • Tel./Fax: 0262-212290

Cuprins

Lista de figuri	7
Lista de tabele	9
Cuvânt înainte	11
Prefață	13
Mulțumiri	17
1 Introducere	19
2 Legislația fiscală, economia subterană și neconformarea fiscală	23
2.1 Complexitatea legislației fiscale	23
2.2 Economia subterană	31
2.3 Conformarea versus neconformarea fiscală	37
2.3.1 Definițiile conformării fiscale, evaziunii fiscale licite și fraudei fiscale	37
2.3.2 Propagarea fraudei fiscale privind	39
3 Reprezentările sociale ale obligațiilor fiscale	45
3.1 Cunoștințele subiective și conceptele mentale	48
3.1.1 Cunoștințele subiective	48
3.1.2 Conceptele subiective ale fiscalității	56
3.2 Atitudinile	65
3.3 Normele	73
3.3.1 Normele individuale	74
3.3.2 Normele sociale	79
3.3.3 Normele societale	84
3.4 Controlul comportamentului: oportunitățile percepute ale neconformării	85
3.5 Echitatea	87
3.5.1 Justiția distributivă	91
3.5.2 Justiția procedurală	97
3.5.3 Justiția retributivă	100
3.5.4 Diferențele individuale și situaționale privind aspectele de justiție	102
3.5.5 Justiția și identificarea socială	105

3.6 Motivația conformării	107
3.6.1 Posturile motivaționale	107
3.6.2 Moralitatea fiscală	111
4 Deciziile privind conformarea fiscală	113
4.1 Efectele probabilităților de control fiscal, amenzilor, cotei de impunere și venitului	117
4.1.1 Probabilitățile de control fiscal	118
4.1.2 Amenzile	121
4.1.3 Cota de impunere marginală	124
4.1.4 Venitul	125
4.1.5 Raționile privind efectele slabe ale controalelor și amenzilor	126
4.2 Controalele repetate	128
4.3 Euristică, biasările și efectele încadrării	138
5 Liber profesioniștii și plata obligațiilor fiscale	159
6 Interacțiunea dintre autoritățile fiscale și contribuabili	173
7 Concluzii prudente	187
7.1 Preocupări metodologice	187
7.2 Sinteza rezultatelor cercetării	191
7.2.1 Interacțiunea dintre autoritățile fiscale și contribuabili	193
7.2.2 Reprezentările sociale ale obligațiilor fiscale	196
7.2.3 Decizia de a plăti obligațiile fiscale	201
7.2.4 Liber profesioniștii și plata obligațiilor fiscale din buzunarul propriu	204
7.3 „Modelul pantei alunecoase”: încrederea în autorități și conformarea voluntară versus puterea autorităților și conformarea silită	206
Bibliografie	211
Index	239

Lista de figuri

Figura 1: Clasificarea determinantilor conformării fiscale.....	21
Figura 2: Creșterea numărului de cuvinte utilizate în Codul fiscal american din anul 1955 până în 2000 (preluat din www.taxfoundation.org/compliancetestimony.html ; citat în Owens și Hamilton, 2004, p.349).....	25
Figura 3: Spațiul semantic al asocierilor cu „obligațiile fiscale” realizate de întreprinzători, gulere albastre, gulere albe, funcționari publici și studenți (Kirchler, 1998)	60
Figura 4: Scenariul privind evaziunea fiscală licită, fraudă fiscală și migrația obligațiilor fiscale (Kirchler, Maciejovsky și Schneider, 2003).....	61
Figura 5: Rezultatul bidimensional al analizei corespondenței privind asocierile referitoare la evaziunea fiscală licită, fraudă fiscală și migrația obligațiilor fiscale în diferite grupuri socio-profesionale (Kirchler, Maciejovsky și Schneider, 2003) ...	62
Figura 6: Comportamentul fiscal observat, aflat în relație cu disponibilitatea de cooperare și perspectivele comune privind dimensiunile fiscale aferente (valorile lui B și p; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$) (Kirchler, Niemirowski și Wearing, 2006).....	64
Figura 7: Descrierea și evaluarea contribuabililor obișnuiți, contribuabililor onești și fraudatorilor fiscali (scala aprecierilor cuprinde valori între -3 (leneși, nerozi) și +3 (muncitori, inteligenți); scala evaluărilor cuprinde valori între -1 = negative și +1 = pozitive) (Kirchler, 1998)	68
Figura 8: Atitudinile față de acceptarea foloaselor necuvenite și nedeclararea venitului (diagramele de tip bar chart indică procentele evaluărilor comportamentului moral neadecvat, liniile indică procentele persoanelor care ar putea adopta comportamentul) (preluat după Orviska și Hudson, 2002, p.91)	69
Figura 9: Modelul atitudine-comportament aferent cazului fraudei fiscale potrivit lui Lewis (1982, p.172)	72
Figura 10: Efectele normelor sociale asupra eticii fiscale individuale, în cazul nivelurilor scăzute de identificare versus nivelurile ridicate (Wenzel, 2005b, p.501)	82
Figura 11: Venitul mediu raportat în funcție de transferul bunului public și nivelul scăzut, respectiv ridicat de echitate în declarațiile fiscale (Kim, 2002, p.778)	103
Figura 12: Modelul de conformare fiscală al fiscoului australian (adaptat după V. Braithwaite, 2003b, p.3 și după James et al., 2003)	110

Figura 13: Moralitatea fiscală și nivelul economiei subterane (Alm și Torgler, 2006, p.243).....	112
Figura 14: Nivelul de conformare în funcție de probabilitatea de control și etapele scurse de la ultimul control (Kirchler, Maciejovsky și Schwarzenberger, 2005).....	132
Figura 15: Nivelul de conformare în funcție de sancțiuni și etapele scurse de la ultimul control (Kirchler, Maciejovsky și Schwarzenberger, 2005)	132
Figura 16: Efectele „craterului de bombă” imediat după un control fiscal	133
(Guala și Mittone, 2002, p.9).....	133
Figura 17a : Efectul „ecoului” în experimente având controale în prima, respectiv a doua jumătate a celor 60 de runde (Guala și Mittone, 2005, p.12)	134
Figura 17b : Efectul „ecoului” în experimente având controale în prima, respectiv a doua jumătate a celor 60 de runde (Guala și Mittone, 2005, p.13)	135
Figura 18: Funcția valoare în teoria prospectului	142
Figura 19: Nivelul de conformare voluntară al angajaților și oamenilor de afaceri ca funcție a mărimii sumelor plătite adițional sau rambursate (Cox și Plumley, 1988; citat în Webley et al., 1991, p.84)	145
Figura 20: Evaluările preferințelor medii pentru neconformare în condițiile pierderii, rambursării și valorii finale a activului (adaptat după Schepanski și Kelsey, 1990, pp.63 și 65).....	148
Figura 21: Evaluările preferințelor medii pentru alternative de neconformare versus conformare (adaptată după Schepanski și Shearer, 1995, p.181).....	150
Figura 22: Modelele structurale ale determinantilor neconformării în cazul liber profesioniștilor și inspectorilor fiscali (coeficienți beta) (Kirchler și Berger, 1998).....	161
Figura 23: Relația structurală între durata de viață a unei afaceri, vârsta respondenților, limitarea percepută a libertății, atitudinile față de obligațiile fiscale și intenția de fraudare (Kirchler, 1999).....	163
Figura 24: Efectele modificării pantei funcțiilor valoare conform teoriei prospectului	166
Figura 25: Efectele modificării punctului de referință al funcțiilor valoare conform teoriei prospectului	167
Figura 26: Determinanții conformării în funcție de puterea autorităților și încrederea în autorități: „modelul pantei alunecoase”	209

Lista de tabele

Tabelul 1: Taxonomia tipurilor de activități economice subterane (Alm, Martinez-Vasquez și Schneider, 2004, p.16).....	32
Tabelul 2: Valoarea relativă a economiei subterane în statele lumii în anul 2000 (procent din PNB, 1999-2000) (Alm, Martinez-Vasquez și Schneider, 2004, p.22; Schneider și Klinglmair, 2004, p.42-44)	34
Tabelul 3: Nivelurile medii de conformare, în funcție de incertitudinea amenzii, impozitului și probabilității de detectare, pe de-o parte, și furnizarea bunurilor publice, pe de altă parte (Alm, Jackson și McKee, 1992a, p.1.024).....	54
Tabelul 4: Percepțiile asocierilor cu termenul „impozite” (Schmölders, 1960, p.77).....	58
Tabelul 5: Corelațiile dintre fraudă fiscală și evaluările constrângerilor și factorilor psihologici instigatori (Elffers, Weigel și Hessing, 1987, p.328).....	71
Tabelul 6: Justiția distributivă, justiția procedurală și justiția retributivă la diferite niveluri de analiză (Wenzel, 2003, pp.49-58)	90
Tabelul 7: Valoarea medie a cheltuielilor publice percepute și valoarea dorită a cheltuielilor pentru diferite bunuri publice, utilitatea subiectivă percepută și utilitatea așteptată a bunurilor publice (1 = foarte scăzut, 5 = foarte ridicat) (Kirchler, 1997a)	93
Tabelul 8: Posturile motivaționale și afirmațiile reprezentative (V. Braithwaite, 2003a, p.20).....	109
Tabelul 9: Frecvența posturilor motivaționale și corelațiile cu fraudă fiscală și evaziunea fiscală licită (V. Braithwaite, 2003a, pp.33-34).....	110
Tabelul 10: Procentul mediu al venitului declarat în funcție de probabilitatea de control, probabilitatea de sancționare și cota de impunere (Friedland, Maital și Rutenberg, 1978).....	121
Tabelul 11: Rata medie de conformare în funcție de cota de amendă și probabilitatea de control (în paranteze sunt trecute deviațiile standard; Alm, Sanchez și deJuan, 1995, p.11).....	122
Tabelul 12: Neconformarea și înșelăciunea ca funcție a modalității de încadrare (mediile și deviațiile standard în paranteze; Robben et al., 1990b, p.355 și p.358)	146

Tabelul 13: Proportia participanților care au ales alternativa neconformării în condițiile pierderii, rambursării și valorii finale a activului (adaptat după Schepanski și Kelsey, 1990, pp.64 și 66)	149
Tabelul 14: Scenarii fiscale încadrate pozitiv și negativ (Hasseldine și Hite, 2003, pp.530-531)	155
Tabelul 15: Sarcina alegerii într-un context neutru și sarcina alegerii încadrată într-un scenariu de echitate verticală (King și Sheffrin, 2002, pp.513-514 și p.518)	157
Tabelul 16: Nivelul onestității fiscale individuale în funcție de control și condițiile experimentale (Kirchler et al., 2005).....	169
Tabelul 17: Probabilitatea apariției cifrelor pe prima poziție, a doua poziție și a treia poziție a numerelor care se întâlnesc în mod natural (Benford, 1938).....	178
Tabelul 18: Frecvența primelor litere ale numelor de familie (procente) în date obținute prin recensământ și date ale fraudatorilor fiscali (Lochbuy și O'Rourke, 1996, p.81).....	180
Tabelul 19: Strategiile pentru implementarea orientării spre client (James et al., 2003).....	182